

Мандриченко Ж.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ АКСІОЛОГІЇ: ЗАГАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ

У статті проаналізовано ключові категорії (цінності, оцінку, ціннісні орієнтації, правові цінності та цінності права). Ці категорії є важливими для розуміння та вивчення впливу цінностей на формування та функціонування правової системи. Констатовано, що визначення основних категорій адміністративно-правової аксіології є надзвичайно актуальним у сучасних умовах розвитку правової системи України. Сучасне суспільство стикається з безпрецедентними викликами, пов'язаними з воєнними діями, а також глобалізацією, технологічними змінами та зростанням вимог до якості публічного управління. В цих умовах адміністративне право відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного, справедливого та прозорого управління, що відповідає потребам і очікуванням громадян. Тому важливо чітко визначити, які цінності мають лежати в його основі, і які категорії слід використовувати для їх аналізу та оцінки.

Продемонстровано, що адміністративно-правова аксіологія є важливою складовою юридичної науки, оскільки дозволяє враховувати не лише об'єктивну реальність, а й суспільні цінності та моральні установки. Розуміння цих аспектів дозволяє покращувати нормативне регулювання, забезпечуючи більш ефективне та справедливе управління та захист прав громадян.

Резюмовано, що актуальність цього питання зумовлена також необхідністю підвищення якості правового регулювання публічного адміністрування в Україні. Чітке розуміння основних категорій адміністративно-правової аксіології дозволяє визначити пріоритети в законодавчій та виконавчій діяльності, спрямовані на підвищення ефективності публічного управління (адміністрування), забезпечення прав і свобод громадян, а також зміцнення довіри до органів публічної влади. Дослідження ціннісних аспектів адміністративного права сприяє формуванню більш гуманної, орієнтованої на громадян правової системи, яка здатна адекватно реагувати на виклики сучасності та забезпечувати сталий розвиток суспільства.

Ключові слова: адміністративна аксіологія, правова аксіологія, аксіологія права, історичний розвиток, ієрархія цінностей.

Постановка проблеми. Визначення основних категорій адміністративно-правової аксіології є надзвичайно актуальним у сучасних умовах розвитку правової системи України. Сучасне суспільство стикається з безпрецедентними викликами, пов'язаними з воєнними діями, а також глобалізацією, технологічними змінами та зростанням вимог до якості публічного управління. В цих умовах адміністративне право відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного, справедливого та прозорого управління, що відповідає потребам і очікуванням громадян. Тому важливо чітко визначити, які цінності мають лежати в його основі, і які категорії слід використовувати для їх аналізу та оцінки.

Актуальність цього питання зумовлена також необхідністю підвищення якості правового регулювання публічного адміністрування в Україні. Чітке розуміння основних категорій адміністра-

тивно-правової аксіології дозволяє визначити пріоритети в законодавчій та виконавчій діяльності, спрямовані на підвищення ефективності публічного управління (адміністрування), забезпечення прав і свобод громадян, а також зміцнення довіри до органів публічної влади. Дослідження ціннісних аспектів адміністративного права сприяє формуванню більш гуманної, орієнтованої на громадян правової системи, яка здатна адекватно реагувати на виклики сучасності та забезпечувати сталий розвиток суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що в адміністративно-правових дослідженнях питанню цінностей приділяється доволі небагато уваги, і як правило, не на монографічному рівні, а на рівні статей у наукових фахових виданнях (дивись, наприклад, [1–6]). У статті аналізуються праці фахівців з теорії права щодо відповідних категорій, та робляться висновки про

достатність цих висновків для науки адміністративного права.

Постановка завдання. Метою є проаналізувати основні категорії юридичної аксіології, які включають цінності, оцінку, ціннісні орієнтації, правові цінності та цінності права, з точки зору адміністративно-аксіологічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. В літературі справедливо зазначається, що «людина є істотою оцінювальною. Визначення цінностей та встановлення їх ієрархії є функцією свідомості» [7, с. 11]. Так як право виступає одним з видів соціальних норм, то це твердження є релевантним і по відношенню до юридичної науки. Норми права відображають цінності суспільства, а процес їх (цінностей) нормативного закріплення та застосування завжди залежить від оцінок, які робить суспільство та його інститути, у тому числі держава і її органи. Отже, розуміння та дослідження правових цінностей є ключовим аспектом розвитку правової системи та її ефективного функціонування.

Наведена вище цитата підкреслює важливість суб'єктивного елементу в праві, адже встановлення правових норм та їх ієрархії відображає не лише об'єктивну реальність, але й колективну свідомість суспільства. Це означає, що юридична наука повинна враховувати ціннісні орієнтири та моральні установки людей, які є основою будь-якої правової системи.

У зв'язку з цим доцільно звернутися до твердження А.О. Фальковського, сформульованого ним у процесі аналізу методологічної ролі аксіологічного підходу в юридичній науці. А саме, вчений запропонував уважати належними до категорій, які є базовими для аксіологічного підходу, наступні: «цінність, оцінка, ціннісні орієнтації, правові цінності, цінності права» [8, с. 13]. Ця цитата підкреслює важливість аксіологічного підходу в юридичній науці, який фокусується на вивченні цінностей, що лежать в основі правових норм і систем. А.О. Фальковський виділяє ключові категорії цього підходу, які допомагають зрозуміти, як цінності впливають на формування і функціонування права. Включення таких категорій, як «цінність», «оцінка», «ціннісні орієнтації», «правові цінності» та «цінності права», дозволяє всебічно досліджувати вплив моральних і етичних стандартів на правову систему. Це має велике значення для розвитку юридичної науки, оскільки допомагає встановити зв'язок між нормами права та суспільними цінностями, що в свою чергу сприяє більш глибокому розумінню права як соціального феномена.

Для адміністративно-правової аксіології особливо важливими є наступні категорії з тих, що виділив А.О. Фальковський (перерахування деяких категорій супроводжується стислим описом, у подальших частинах дослідження сутність та зміст окремих категорій буде проаналізовано додатково).

1. Цінність. Загальне поняття, що включає в себе всі види цінностей, які впливають на формування адміністративно-правових норм і їх застосування. В адміністративному праві це можуть бути цінності ефективного публічного управління, його прозорості, законності тощо.

Проблема визначення поняття цінності є однією з найбільш складних і багатогранних, що постає перед дослідниками різних галузей знання. У сучасному світі цінності є важливими орієнтирами не тільки в етиці чи соціології, але й у праві, політиці, культурі та інших сферах життя. На думку вчених, «проблема визначення поняття цінності є однією з найбільш складних, оскільки це поняття використовується практично у всіх сферах філософського знання, а тому вироблення єдиної універсальної дефініції багатьом філософам видається утопією» [7, с. 12]. Слід погодитись з цим доволі універсальним узагальненням.

Варто підкреслити, що це твердження відображає реальність, у якій філософи та науковці часто зіштовхуються з багатозначністю та контекстуальною залежністю поняття «цінність». У різних контекстах це поняття може набувати різних значень, що ускладнює створення єдиного визначення, яке б охоплювало всі можливі аспекти цінності.

Крім того, коментуючи цю цитату, можна зазначити, що ця багатозначність і складність не повинні стримувати від спроб визначити цінності в конкретних галузях знання. Навпаки, вона стимулює до більш детального вивчення та розуміння того, як різні цінності можуть взаємодіяти і впливати на конкретні сфери життя, такі як право чи адміністративне управління. Визнання складності та багатозначності цінностей може сприяти більш глибокому і всебічному аналізу, що, у свою чергу, сприятиме більш ефективному і справедливому регулюванню суспільних відносин.

Фахівець з публічного права О. В. Білоскурська сформулювала щодо цінностей у цілому, що «дана категорія універсальна та багатогранна і має... не правовий, а, швидше, філософський, соціологічний та моральний зміст. Відповідно, цінності – це інтегрована категорія, яка вивчається багатьма науками та галузями гуманітар-

ного знання» [9, с. 35]. Ця цитата підкреслює, що цінності не можуть бути обмежені лише правовим контекстом. Вони є широким поняттям, яке включає в себе філософські, соціологічні та моральні аспекти.

Це свідчить про те, що цінності мають інтегративний характер, об'єднуючи різні сфери гуманітарного знання. Вони аналізуються і використовуються в різних наукових дисциплінах для пояснення поведінки людини, соціальних відносин та моральних принципів. Варто також зазначити, що визнання універсальності та багатогранності цінностей є ключовим для їх розуміння та аналізу. Адміністративне право, як частина правової системи, також має враховувати ці аспекти. Розгляд цінностей лише з правової точки зору може бути недостатнім для повного розуміння їх впливу на суспільство та індивідів. Інтеграція філософських, соціологічних та моральних підходів до аналізу цінностей дозволяє створити більш комплексну та адекватну правову систему, яка враховує всі аспекти людського життя.

Ф.Веніславський вважає, що «категорія «цінність» означає певне благо, добро, загальне позитивне значення тих чи інших явищ як для окремої людини, так і для різноманітних соціальних спільнот» [10, с. 259]. Автор підкреслює, що цінність визначається як щось, що приносить благо або добро, і має позитивне значення не тільки для індивідуальної людини, але і для різних соціальних груп. Це означає, що цінності мають значення на декількох рівнях: індивідуальному та колективному. Вони служать орієнтирами, які допомагають визначити, що є важливим та корисним в житті як окремих людей, так і суспільства в цілому (а отже – і держави як такої).

Продовжуючи авторську думку Ф. Веніславського слід доповнити, що поняття цінності як блага або добра є фундаментальним для розуміння соціальних норм та стандартів, які регулюють поведінку фізичних та юридичних осіб. У контексті адміністративного права це означає, що правові норми повинні бути спрямовані на забезпечення загального блага та добробуту суспільства. Врахування цінностей при формуванні та застосуванні правових норм сприяє створенню результату у вигляді правопорядку. Це також допомагає узгодити інтереси індивідів та їх колективів, забезпечуючи гармонійний розвиток соціальних відносин.

2. *Оцінка.* Оцінка – це процес визначення значимості різних явищ, діянь (як дій, так і бездіяльності) і норм. В адміністративному праві оцінка

важлива для прийняття управлінських рішень, контролю за діяльністю органів виконавчої влади та оцінювання ефективності їх роботи.

3. *Ціннісні орієнтації.* У цілому, ціннісні орієнтації – це переваги та пріоритети, які впливають на поведінку суб'єктів адміністративно-правових відносин. Вони визначають, які цінності є першочерговими для органів публічного управління (підзвітність, захист прав громадян тощо). Наявність ціннісних орієнтацій

4. *Правові цінності.*

5. *Цінності права.* Співвідношення між «цінностями права» та «правовими цінностями» було у центрі уваги багатьох філософів права та фахівців з теорії права. Переважна більшість авторів, коли йдеться про правові цінності та цінності права, рекомендують перші розглядати як такі, що впорядковують досвід та регулюють поведінку людей, а другі – як певні правові засоби, за допомогою яких знаходять своє вираження інструментальна цінність права. Іншими словами, вони вбачають різницю між цінностями самого права та цінностями, що ним забезпечуються. Слід погодитись з таким підходом.

У контексті адміністративно-аксіологічного дослідження, цей підхід дозволяє чітко провести різницю між тими цінностями, які адміністративне право має впроваджувати та захищати, і тими засобами, які воно використовує для досягнення цих цілей. Це розрізнення важливе для розуміння, як адміністративне право впливає на суспільство та які конкретні цінності стоять за його нормами та принципами. Цінності права в адміністративному праві можна розглядати як блага, які надають сенс і мету цій галузі права зокрема та національній системі права у цілому. Це, зокрема, верховенство права, справедливість, рівність, прозорість, ефективність управління та захист прав людини. Ці цінності визначають, на що спрямовано адміністративне законодавство, які стандарти покликано впроваджувати та підтримувати. Це те, чим є цінною галузь адміністративного права у національній системі права.

Розрізнення цих двох категорій в адміністративно-аксіологічному дослідженні допомагає більш чітко визначити, які саме цінності закладені в основу адміністративного права і які інструменти використовуються для їх досягнення. Це дозволяє оцінювати ефективність положень адміністративного законодавства, виявляти його можливі прогалини та недоліки, а також розробляти рекомендації для його подальшого удосконалення.

Варто зазначити, адміністративно-правова аксіологія базується на всіх перерахованих вище п'яти категоріях, але не обмежується лише ними.

Висновки. У статті проаналізовано ключові категорії, які включають цінності, оцінку, ціннісні орієнтації, правові цінності та цінності права. Ці категорії є важливими для розуміння та вивчення впливу цінностей на формування та функціонування правової системи. Висновок, який можна зробити з дослідження, полягає в тому, що адміністративно-правова аксіологія є важливою складовою юридичної науки, оскільки дозволяє враховувати не лише об'єктивну реальність,

а й суспільні цінності та моральні установки. Розуміння цих аспектів дозволяє покращувати нормативне регулювання, забезпечуючи більш ефективне та справедливе управління та захист прав громадян.

Перспективи подальших досліджень в адміністративно-правовій аксіології є значущими і мають багато напрямків для розвитку: наприклад, глибше розуміння впливу цінностей на адміністративне право – зокрема, дослідження можуть спрямовуватися на розуміння того, які саме цінності впливають на формування та застосування норм права.

Список літератури:

1. Mishyna N. Exploring theory-generating expert interviews: implementing ECtHR judgments by local and regional authorities. *Scientific Collection "InterConf"*, 2024. № 46 (205). P. 164–172.
2. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24–27.
3. Лезега Ю.О. Права дитини в інформаційному цифровому просторі. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 79–83.
4. Лезега Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : Scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. P. 6–21.
5. Mishyna N. Combining municipalization of human rights and sustainable development: a comprehensive approach. *Scientific Collection "InterConf"*. 2024. № 204. P. 165–167.
6. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 135–138.
7. Горобець К.В. Аксіосфера права та її компоненти: дис. ... канд. юрид наук. Одеса, 2012. 206 с.
8. Фальковський А. О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. О., 2011. 20 с.
9. Білоскурська О. В. Категорія «цінності» в конституційному праві. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. № 765. С. 35–39.
10. Веніславський Ф.В. Конституційні цінності як елемент правової культури. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. X. : Право*, 2011. № 8. С. 259–260.

Mandrychenko Zh.V. DEFINITION OF THE MAIN GENERAL CATEGORIES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL AXIOLOGY

The article analyzes the key categories (values, evaluation, value orientations, legal values and values of law). These categories are important for understanding and studying the impact of values on the formation and functioning of the legal system. It is stated that the definition of the main categories of administrative and legal axiology is extremely relevant in the current conditions of development of the legal system of Ukraine. Modern society is facing unprecedented challenges related to military operations, as well as globalization, technological changes and increasing requirements to the quality of public administration. Under these conditions, administrative law plays a key role in ensuring effective, fair and transparent governance that meets the needs and expectations of citizens. Therefore, it is important to clearly define what values should underlie it and what categories should be used to analyze and evaluate them.

The author demonstrates that administrative and legal axiology is an important component of legal science, since it allows taking into account not only objective reality, but also social values and moral attitudes. Understanding of these aspects allows improving regulatory frameworks, ensuring more efficient and fair governance and protection of citizens' rights.

The author summarizes that the relevance of this issue is also due to the need to improve the quality of legal regulation of public administration in Ukraine. A clear understanding of the main categories of administrative

and legal axiology makes it possible to determine the priorities in legislative and executive activities aimed at improving the efficiency of public administration, ensuring the rights and freedoms of citizens, and strengthening trust in public authorities. The study of the value aspects of administrative law contributes to the formation of a more humane, citizen-oriented legal system that is able to adequately respond to the challenges of our time and ensure sustainable development of society.

Key words: *administrative axiology, legal axiology, axiology of law, historical development, hierarchy of values.*